

víz folyásával szemben. A hitoktató a fiú lábnymait figyelte a homokban. Nézte, ahogy a visszahúzódtott hullámok után ott maradt a víz. Majd elmosolyodva a szikrázó napba nézett. Elmosolyodott, mert az ifjú emberben egykori lázadó önmagára ismert, akit legyőzött a Szeretet.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

TEOLÓGIA & KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

Előadásomban az egyházfejlesztés és a teológia között viszonyt törekszem elemezni.³ Két nézőpont metszetét, egymásba fonódását, tandemjét vagy tangóját mutatom be - három lépésben. Először a profán és a szent tudás egymásra hatásának modelljeiről beszélek, a teológia és a társadalomtudományok viszonymodelljeinek mintájára. Másodsor a teológiahányos egyházfejlesztésből fakadó egyházi következményekre térek ki. Végül szeretném ráirányítani a teológia lehetséges hozzájárulásaira az egyház fejlesztés törekvéseiben és műveleteiben.⁴ Teológián az istenismeret rendszerezettségét értem, a közösségfejlesztés területére koncentráló témák a gyakorlati teológia területére tartoznak, amely ötvözi a társadalomtudományok és a teológia elméleteit és módszereit. Egyházfejlesztésen az intézményfejlesztés és csoport dinamika egyházi közegben történő alkalmazásainak összességét értem. Mondandóm lényege egy tézismondattal is össze lehet foglalni: az egyházfejlesztés dinamikája csak az istenismeret dinamikájával egybefonva válhat az egyház javára. Ugyanez fordítva is igaz: az istenismeret dinamikája az egyházi dinamikába fonódva lehet valóban Isten ismerete, akit a keresztények Jézus Krisztusban imádnak és követnek. A teológia mindig az adott társadalom és kultúra dinamikus transzformációjában rendszerezi az Istenről és műveiről való tudást. Íve és hullámszerűsége van ennek az átalakulási folyamatnak, mint a barátság, párkapcsolat, közösségnek. Bizonyosságok és bizonytalanságok, stabilitások és krízisek fázisai követik és váltják egymást. A teológia hol megtalálja a megfelelő szavakat, hol elcsendesedik vagy dadogóvá válik, hol pedig maga is meglepődve új, eredeti nyelvre talál. A valódi teológia nyelveken beszél, számos nyelven, múltjának és saját korának nyelvén, s néha ihletett, misztikus nyelven. Mindez igaz a közösségfejlesztő tréningekre is, melyek az adott társadalmi és kulturális közeg belátásait és technológiáit alkalmazza. Módszerei és célkitűzései változóak,

jelentősége hol felerősödik, hol elhalványul. A közösségek állagának feltárása, tervezése, elmozdítása és előmozdítása sokrétű és hullámszerű folyamat. Rutinok és eredeti kezdeményezések, szokott és szokatlan tapasztalatok váltják benne egymást. A megtervezett folyamatok egy része előre látható, másik része tele van meglepetésekkel. A teológia és a fejlesztés is igyekezett, történés és megajándékozottság szötte, melynek mintát végső soron egyedül a Mindenható látja át, hitünk szerint végső soron Ő maga hímezi.

Teológiai és civil tudás együttműködésének modelljei A teológia történetének legutóbbi évszázadában a profán tudások felől nézve jelentős fordulat állt be, amely azonban messze nem tekinthető sem lezártnak, sem általánosan ismertnek. A modern társadalmi viszonyok, valamint a természet- és társadalomtudományok felerősödött dinamikájára az egyházi tanítóhivatalok rigid elutasítással válaszoltak, így törekedvén védeni az addigi tudások és pozíciók érvényességét. A profán tudások pedig saját logikájuk szerint értelmezték a kortárs folyamatokat, s vetettek fel víziókat és megoldásokat. Etsi Deus non daretur - mintha nem létezne Isten, vagy ahogyan Charles Taylor fogalmazza: immanens keretben gondolkodva. A század második felében elsősorban protestáns, majd katolikus oldalról is a teológiában a modern világgal és tudománnyal való dialógus igénye és szükséglete merült fel, a teológia egyre inkább rálátott kulturális és társadalmi beágyazottságára. A történelemtől és társadalomtól független igazságok helyébe az a belátás került, hogy az istenismeret mindig az adott kor nyelvén szólal meg. Egészen odáig menően, hogy lehetőség nyílt az istenismeret szent forrásai mellé az istenismeret profán forrásait is figyelembe venni. Katolikusok az idők jeleiről kezdtek beszélni, protestánsok a felvilágosodásban és modernitásban a kereszténység tovább fejlődését és nem tragédiáját kezdték látni. A modern gondolkodás és a teológia közötti falak részben leomlottak, részben rendületlenül tovább állnak. Ennek a viszonyrendszernek a tipizálását végezte el két német teológus, Norbert Mette és Hermann Steinkamp a teológia és a társadalomtudományok viszonyára koncentrálva, amely alkalmas a teológia és a csoportfejlesztés, tágabban a szent tudás és a profán tudás viszonyának elemzésére.⁵

Cseléd modell

A cseléd (latinul ancilla) modell a teológia történetében a filozófia és a teológia, illetve az egyház tanítása közötti viszonyt volt hivatva kifejezni. *Philosophia est ancilla theologiae* - a filozófia a teológia szolgálólánya, cselédje képviselte a középkori teológia már Aquinói

³ Az egyházfejlesztők 2017-es konferenciáján elhangzott előadás kibővített változata.

⁴ A téma első magyar nyelven is hozzáférhető könyvei: Paul M. Zulehner, Josef Fischer und Max Huber, *Népem lesztek: a gyülekezeti hit alapjai, mit der Unterstützung von Rohonci Katalin* (Luzern: Egyházforum, 1990); Gerhard Lohfink,

Milyenek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója, mit der Unterstützung von Kocsi György (Luzern: Egyházforum, 1990)

⁵ Norbert Mette und Hermann Steinkamp, *Sozialwissenschaften und praktische Theologie* (Patmos-Verlag, 1983)

Tamás előtt. A viszony ilyen jellegű meghatározásával azt akarták kifejezni, hogy a filozófia az emberi gondolkodás csúcsa, de a teológia a kinyilatkoztatás révén felhasználja és tovább építi azt, amit a pusztán emberi értelem el tud érni, fel tud fogni. A modern korban a filozófia-cseléd mellé a társadalomtudomány társult, s amit a filozófia esetében, úgy a társadalomtudomány esetében is a módszerek kritikátlan átvétele nem ritka. Az egyházfejlesztésre vonatkoztatva az intézményfejlesztési módszerek teológiai mérlegelést igényelnek, nem pusztán cselédek, hanem az alárendelt pozíciójánál jelentősebb a szerepük.

Idegen prófécia modell

Az idegen prófécia modell ugyan partnernek tekinti a társadalomtudományokat és a fejlesztési módszereket, de nem reflektál azok belső logikájára, az általuk képviselt elméletekre, ember és társadalom- és intézmény-felfogás perspektívájára.

Közelítő modell

A kiegészítő modell abból indul ki, hogy mind a teológiába, mint a társadalomtudományokban a megismerés és a megértés dialogikus folyamat, amelyben a két megközelítés egymás partnere, kiegészítője lehet. A teológiai reflexiót nélkülöző közösségfejlesztés "eredményei" Mette és Steinkamp háromszatú viszonymodelljéből az első kettőnek közös jellemzője a reflektátlanság, akár a profán tudás elméleteire, akár gyakorlataira vonatkozóan. Tapasztalatom szerint sokhelyütt hiányzik a profán tudások vallási alkalmazásának vallási, teológiai elemzése. Ennek teológiai és gyakorlati következményei is vannak. Előbbinek lényege az, hogy az egyházat egyre inkább profán intézménynek fogják fel, vállalatnak, közintézménynek, spirituális és rituális ellátó rendszernek tekintik. Kialakul az egyházban egyfajta tanácsadó-szakértő réteg, amely átveszi az egyházfejlesztésre vonatkozó illetékességet, s profán kompetenciákkal helyettesíti a vallási kompetenciákat. Gyakorlati vonatkozásban ez tükröződik a különböző egyházi intézmények, plébániák, parókiák, lelkipraktikus házak, szerzetesrendek programkínálatában, amelyben túlnyomó részt honismereti, önismereti, csoportdinamikai és hasonló programok szerepelnek, melyek a kínálat szerves részei, de az egyházban mégis izolált enklávái. Három ilyen eredményes együttműködésre utalok, a teológia felől nézve.

Elégedettebb pásztor, kezesebb nyáj

A közösségfejlesztés komoly sikereket érhet el a parókia vagy plébánia belső munkamegosztásának fejlesztésével. A közösség elkötelezettebb tagjai konkrétan vállalhatnak feladatokat az egész

közösségért, s a közösség vezetője és megtanulhatja a feladatok delegálásának és az együttműködés koordinálásának a kultúráját és technikáit. Az elégedettebb lelkipásztor és kezesebb nyáj modellje önmagában az intézmény fejlettebb működését garantálja, de még nem jelent egyházi megújulást. Ahhoz az egyének és a közösség szorosabb Istenhez kapcsolódását és az evangéliumi szeretet igézetének közösségre vonatkozó lebontását is el kell végezni.

Sikeres gyógyítók, néma próféták

A vallási közösségekben a tagok gyakran - sokak szerint egyre gyakrabban - elsősorban gyógyulást keresnek. A közösségbe valóban azok jönnek, akik megfáradtak és az élet terheit hordozzák. A testi és főleg lelki, kapcsolati sebek gyógyítása az eleven közösségi kapcsolódások révén megtörténik. A gyógyulás Isten ajándéka az odaadóan működő közösség révén, de a közösség pusztán a gyógyítás és gyógyulások miatt még nem teljes értékű keresztény közösség. Nagy a kísértés az önmagába zárkózásra.

A keresztény közösségek egyik fő jellemzője a misszió, az egyéni és közösségi tanúságtétel, egészen társadalomkritikai tartalmú prófétai megnyilatkozásokig menően.

Sola experientia, nulla scriptura

A jól működő közösségekben számos élményszerű találkozás zajlik. A közösség nagyszerű terepe és eszköze önmagunk és egymás elfogadásának, amely az individuális és egoista közegben nagy ajándék. Ugyanakkor az egyházi közösségnek az is feladata, hogy a Biblia révén gyarapodjék istenismeretben, amelyhez hozzá tartoznak a bűntudat és megszégyenülés negatív élményei is.

Vers ihlet nélkül

Az egyházfejlesztés sikerei a vallási dimenzió nélkül olyanok, mint a versek ihlet nélkül, a szex szerelem nélkül, a struktúra kultúra nélkül, képviselő meggyőződés nélkül.

A folyamatkísérés teológiai dimenziója. A teológia - a vallási ismeret, az istenismeret rendszerezése - képes biztosítani, hogy a profán tudások valóban vallási fejlődéshez vezessenek. Amit a Biblia ír az ifjú Jézusról, "gyarapodott bölcsességben, korban, s kedvességben Isten és az emberek előtt." (Lk 2, 52) Az egyházfejlesztés ekképpen lehet egyszerre egyház is és fejlesztés is.

A keresztény teológia néhány kulcskifejezése mentén láthatjuk, hogyan fonódhat össze, egymást erősítve a közösségfejlesztés a vallási fejlődéssel. (A teológiai kulcskifejezések meghatározásánál Rahner és Vorgrimler teológiai kiegészítőjét és a Katolikus Egyház Katekizmusát veszem alapul.)⁶

⁶ Kari Rahner et al., *Teológiai kiegészítő* (Szent

István Társulat, 1980)

Kerügma

Kerügma az egyház normatív tanítását és igehirdetését jelenti, melyet minden korban megfogalmaz az adott kor nyelvén, s amelyre hite szerint Isten hatalmazta fel. A csoportfolyamatok és a teológiai ismeret területén is érvényes az, amit John D. Caputo a "talán teológiájának" nevez.⁷ Mindkét területen az ismeret, folyamatos megismerést, rá-találást jelent, az ismeretlenre való nyitottságot és a megismerés kalandjára való bátorságot.

Liturgia

A liturgia Krisztus titokzatos teste, az egyház a szenttel való találkozásának közösségi ünnepét jelenti. A közösségi folyamatok szakaszhatárain és fordulópontjain ünnepi pillanatok és alkalmak jelennek meg, melyek szerves részét képezik a fejlesztésnek. A vallási dimenzióban ezek összekapcsolódnak az Isten dicsőítésével, annak élményszerű átélésével, hogy a "növekedést Isten adja". (1Kor 3,6-7)

Müszterion

Müszterion az istenség feltárulkozó titkát jelenti azokban az eszközökben, emlékekben és cselekményekben, melyeket a liturgia használ. Az ókori pogány müszterionokat Jézus személyének középpontba állítása teszi kereszténnyé. A csoportfolyamatok tele vannak személyes és közös felismerésekkel, melyek ráébredéseként, felszabadító élményekként jelennek meg az egyén és a közösség számára. A vallási dimenzió ott nyílik meg ezekben, ahol Istenben azonosítjuk a titkok végső forrását és foglalatát. A vallási misztikusok révén megismerhető és tanulható is az Isten titkaira való érzékenyítés.

Diakónia

Diakónia a szegények és rászorultak közötti szolgálatot jelenti, melyben az egyén és a közösség Isten szeretetéről tesz tanúságot. A csoportfolyamatok a benne résztvevők és a csoport egésze felé irányítják a figyelmet, a szokottnál nagyobb intenzitással. A keresztény istenismeret ott jelenik meg, amikor a csoport önmagában és kifelé is megjeleníti a szegények és kiszolgáltatottak iránti elsődleges szeretetet. Ez a jézusi szemlélet a csoport belső folyamataira is vissza hat. Lebonthatók az elválasztó falak, amint Jézus is testében bontotta le az elválasztó falat. (Ef 2, 14)

Martyria

Martyria tanúságtételt jelent akár önmagunk feláldozásáig menően. A hitből fakadó tanúságtétel mindig a többértelmű emberi történésben valósul meg, amit az egyház közössége hitelesít. A csoportfolyamatokban a résztvevők elsődleges célja, hogy új módon találjanak önmagukra. A keresztény

perspektíva az önmagunkról megfélekedezés művészetére és gyógyító hatására irányítja a figyelmet. A folyamatokba történő belefélekedezés révén élmény szerűen elérhető át a lemondás és a százannyi visszakapásának isteni dinamikája. (Mk 10, 28-31)

Egyházfejlesztés esélye Magyarországon

Az egyházi közösségek megújítására sokféle nemzetközi program ismeretes. Magyarországon - legalább is, ami a katolikus egyházat illeti - általában a lelkeségi mozgalmas közösségei igyekeznek az egész egyházközösségre is megújító hatással lenni. Ennek az igyekezetnek nem ritkán az a végkimenetele, hogy vagy a lelkeségi csoportok megújult enklávéként élnek az egyházközösségekben, vagy az egyházközösség papja maga is a lelkeség tagja, s az egész egyházközösséget lelkeségivé formálja, ami a más lelkeséget követők marginalizálódásához, akár elvándorlásához vezethet, vagy a lelkeségi csoport kívül reked az egyházközösségen. A lelkeségi csoportok és az egyházközösség viszonyát próbálta értelmezni és szabályozni VI. Pál pápa Evangélium nuntiandi (1975) kezdetű enciklikája, amely a lelkeségi mozgalmak egyháziasságát az egész egyházzal való közösségen mérte le, amely ezeket gyakorlatilag az egyházközösségek alá rendelte. Az intézményfejlesztés technikai Magyarországon még idegenek az egyházközösségek számára, francia és német nyelvterületen viszont már több tíz esztendő tapasztalatra lehet visszatekinteni. Az idegenkedés legfőbb oka, a papképzés elmaradottsága mellett a közösségi stabilitáshoz, változatlansághoz és a hagyományok folytonosságához való ragaszkodás, amely a radikálisan és gyorsan változó társadalmi és kulturális viszonyok között nem meglepő. Az elkötelezett keresztények azt várják el az egyháztól és az egyházközösségtől, hogy szilárdan álljon az idők forogtagában, nyújtson biztonságot és adjon egyértelmű és megbízható támaszt az élet nagy kérdéseire, a személyes és családi élet nehézségeire vonatkozóan. Ennek fényében az egyházfejlesztés ajánlatának befogadására akkor lesznek képesek az egyházközösségek, ha a fejlesztés a nagyobb fokú stabilitást tudja ígérni az adott közösségnek és ha annak erre nyitott papja van. Bármennyire is nyilvánvaló tendenciák mutatják, hogy a hagyományos lelkipásztorkodás megújulásra vár, a változáshoz szükséges bátorság sokszor hiányzik a papságból és az egyházközösségek belső köréből is. Az egyházfejlesztés reményekkel kecsegtető ajánlatáról intenzív felvilágosító munkát kell végezni a papság körében és törekedni megértetni az elkötelezett keresztényekkel, hogy a fejlesztés számukra is nagyobb biztonságot ad, és a kegyelmi adományokhoz való elevenebb hozzáférést biztosít.

x-x-x-x